

Litteraturnyt

SAMLEDE FREMSTILLINGER OG STØRRE TIDSPERIODER

Signe Mellemgaard: *Kroppens natur. Sundhedsoplysning og sundhedsider i 250 år.* (Museum Tusculanums Forlag, 1998). 357 s., 298 kr.

Sundhed er indiskutabelt godt, og det naturlige og det sunde er identisk. Det er i hvert fald den holdning, der igen og igen kolporteres i vor tids reklamer, og som sikkert også er en indgroet »mentalitet« i de fleste moderne mennesker. Men sådan har det ikke altid været. Der var en gang, hvor det ikke var en selvfølgelighed, at sundhed var et andet ord for lykke, og hvor sundhedsoplysningerne måtte argumentere ihærdigt for, at sundhed var vigtig og noget, man burde stræbe efter.

Denne sundhedsoplysning har etnologen Signe Mellemgaard analyseret i sin ph.d.-afhandling, som er grundlaget for denne bog. Hun analyserer dansksproget sundhedsoplysning fra sidste del af 1700-tallet og frem til i dag. Tyngdepunktet ligger dog helt overvejende på årtierne op mod og lige efter 1800, og J.C. Tode, »landets første egentlige sundhedsoplyser« (s. 107), er den altdominerende skikkelse. Perioden 1807-1990 fylder blot ca. 15% af teksten, så det meste af 1800-tallet skøjtes der igennem, og et par enkelte punktnedslag må bære argumentationen for vort århundrede.

Når det sene 1700-tal får så stor vægt i Mellemgaards analyser, er det, fordi det er den egentlige sundhedsoplysningens »formative fase«. På denne tid etablerer den sig og stabiliserer sig som

fænomen (s. 17). Det interessante er, hvordan sundhedsoplysningen allerede fra starten dels kobler natur og sundhed, dels både bliver et sted for social kritik og et sted for diskussioner af den rette levevis og dermed for en »livsstilisering«, dvs. en almen vilje til en aktiv udformning af individets livsstil. Naturen tillægges i stigende grad værdi som referencepunkt, f.eks. regnede oplysningerne med, at bønderne var mere sunde end byboerne, fordi man formodede, at de levede et mere naturligt liv. Byboerne var præget af overflodighed, ødselhed og usundhed og led af overdreven »ømfindtlighed« og »føleri«. En stor del af sundhedslitteraturen var (derfor?) henvendt til byboerne, som jo i parentes bemærket også var dem, som de ret få læger skulle leve af.

Oplysningens mål var at lære folk at være opmærksomme på deres krop og indrette sig efter sundhedsforskrifterne, men også straks at opsøge en rigtig læge, hvis man faktisk blev syg. Derved blev sundhedslitteraturen også et led i lægestandens professionalisering. Nøgleord var mådehold, orden og regelmæssighed, og som Mellemgaard påviser, er der god overensstemmelse mellem det fremvoksende borgerskabs ideologi og i hvert fald den, der udtrykkes i Todes sundhedsoplysning. Det er oplysnings-tidens rationelle og individualistiske menneske, et »nøjsomt, arbejdende, velordnet, nytteorienteret, moderne og målrettet individ«, der fremmanes (s. 128).

Men Mellemgaards læsninger af sundhedslitteraturen viser også, at sundheds-

oplysningen var standsopdelt: Samfundets stænder havde forskellige levevilkår, levevis og sygdomme og måtte derfor også have hver deres sundhedslitteratur. Der opstod derfor ved siden af den oplysning, der så udpræget var rettet mod byboerne, en anden sundhedslitteratur i form af almanakker og sundhedskatekismer, henvendt til almuen, altså bønderne. For selv om de ikke af natur var ufornuftige, når det gjaldt sundheden – jf. deres tættere forhold til naturen – så kunne de gennem fejlagtig opdragelse, tradition og overtro leve forkert og dermed udsætte sig for sundhedsmæssige farer. Det gjaldt altså om at omforme disse af naturen gode og ufordærvede mennesker til deres oprindelige natur. Mellemsgaard paralleliserer tankevækkende sundhedskatekismens ideelle nye bonde, der er »formålsrettet i sine handlinger og rationelt tænkende, menneskekærlig og fremskridtsro, interesseret i nyt og villig til at forkaste gamle vaner, beskeden i sine fordringer, men initiativrig og vidende, beroende på sin egen fornuft, og alligevel autoritetstro«, med den bonde, landboreformatorerne drømte om. Landboreformerne skulle forvandle den fysiske, nære natur, sundhedsoplysning skulle forvandle vor egen natur, kroppen (s. 236f). På den måde bliver der altså tale om en altomfattende proces, som nogen nok ville kalde modernisering eller civilisering.

Sundhedslitteraturen, som her analyseres, var vidtfavnende. Intet menneskeligt var den fremmed. Hvor en senere tids oplysende litteratur nok i højere grad lagde vægten på sygdommene, synes det sene 1700-tals oplysere især at

være optaget af at undgå sygdomme, og derfor fokuserer man på livsførelsen og på kroppens naturlige reaktioner, ikke mindst »udkastelserne«. Mad og drikke er noget centralt hos Tode, og Mellemsgaard helliger et helt kapitel (s. 238ff) til fordøjelsen og afføringen, som tillægges stor vægt som »livsførelsens prøvesten«.

Der er mange flere end de her nævnte aspekter af bogen, som det kunne være værd at fremhæve. Det er en stor og interessant undersøgelse, Signe Mellemsgaard har foretaget, som gør os klogere på sundhedsforestillingerernes historie og sætter nutidens naturaliserede holdning til sundhed som det »naturlige« i perspektiv. Bogen kan dog ind imellem godt forekomme lidt ophobende i sine eksemplificeringer, som om forfatteren har haft en stak kartotekskort (eller hvad man nu om stunder har på en computer) som så er brugt et efter et (f.eks. s. 89ff).

Undersøgelsen gælder sundhedens italesættelse, ikke om denne havde nogen virkning, eller hvilken virkning den havde, som Signe Mellemsgaard selv gør opmærksom på (s. 317). Om det publikum, som disse tekster var henvendt til, faktisk indrettede sit liv efter forskrifterne, ville selvfølgelig have været et yderst relevant emne at tage op, men det er ikke Mellemsgaards ærinde. Hendes undersøgelse er et eksempel på den del af den »nye« medicinshistorie, der er optaget af »diskursen«, af talen om sundhed og natur som en kulturel foreteelse. Man kan savne nogle registre til sidst i den i øvrigt smukt illustrerede bog.

Jens Chr. Manniche